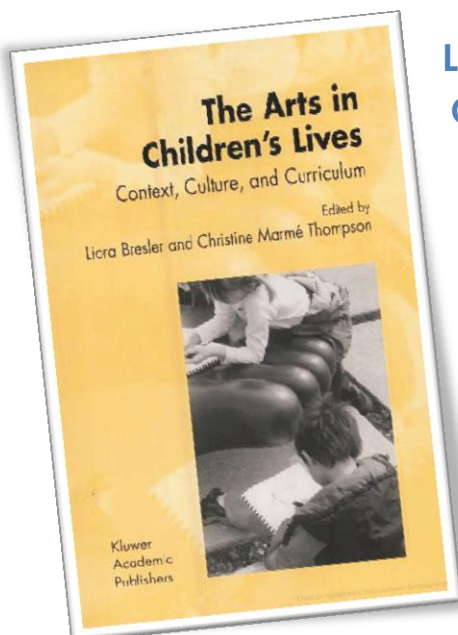

The Arts in Children's Lives : Context, Culture, and Curriculum

LIORA BRESLER
CHRISTINE MARME THOMPSON
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΕΝΑ ΑΝΔΡΕΟΥ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ | Το βιβλίο «The Arts in Children's Lives : Context, Culture, and Curriculum»(2002), Liora Bresler - Christine Marmé Thompson (Ed.), παρουσιάζει τη διδασκαλία των τεχνών, ως μια πολύπλευρη και πολιτισμικά φορτισμένη διαδικασία μάθησης, μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ ταυτόχρονα επισημαίνει και τη συνεισφορά τους στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του παιδιού.

Λέξεις - Κλειδιά: τέχνες, σχολείο, παιδί, μουσική, πολιτισμός, κουλτούρα, εκπαίδευση, πρόγραμμα σπουδών, καλλιτεχνική ανάπτυξη, δημιουργικότητα, βιωματική διδασκαλία, θέατρο, ποίηση, τεχνολογία.

Εισαγωγή

Το βιβλίο επιλέχθηκε μετά από σχετικό προβληματισμό και έρευνα, προκειμένου να αγκαλιάσει, όσο το δυνατό πιο σφαιρικά, την ευρύτερη ενότητα «Τέχνη και Εκπαίδευση». Καθοριστική σημασία για την επιλογή του, έπαιξε ο ανθρωπολογικός προσανατολισμός και η ευαισθησία του σε ζητήματα διαδικασίας μάθησης, τα οποία στοχεύουν στη συνολική ανάπτυξη και την ολοκλήρωση του παιδιού.

Ζητούμενο δεν ήταν τόσο η θεματική ομοιότητα των άρθρων του, όσο η πολυφωνία των απόψεων τους, σχετικά με τη διδασκαλία των τεχνών μέσα στην εκπαίδευση.

Διαβάζοντας το βιβλίο γίνεται αισθητή η αμεσότητα και η ροή του λόγου του. Ο αναγνώστης εύκολα μπαίνει στη θέση του συγγραφέα, παρακολουθώντας τον αναστοχασμό του, λογικά και συναισθηματικά. Σε μορφολογικό επίπεδο, γίνεται αντιληπτή η εσωτερική συνοχή που παρουσιάζουν οι θεματικές του ενότητες, ενώ λειτουργεί αρκετά με την τεχνική της νοηματικής γέφυρας. Η νοηματική σαφήνεια των περιεχομένων του απορρέει από την εμπειρία των συγγραφέων και των επιμελητών έκδοσης του βιβλίου, οι οποίοι είναι καταξιωμένοι και αναγνωρισμένοι τόσο στον καλλιτεχνικό όσο και στον ακαδημαϊκό χώρο. Σημαντικότερο όμως, είναι το ξεκάθαρο επιστημονικό και ανθρωπολογικά προσανατολισμένο προφίλ του, το οποίο υποστηρίζει με αναλυτική σκέψη και ερμηνευτική μεθοδολογία, πείθοντας τον αναγνώστη για

την επιστημονική του εγκυρότητα. Η πλούσια παράθεση της βιβλιογραφίας, στο τέλος κάθε κεφαλαίου, υποστηρίζει το επιστημονικό κύρος της γραφής του, δίνοντας ταυτόχρονα στον αναγνώστη, πλήθος πληροφοριών σχετικά με το θέμα.

Το βιβλίο αυτό θεωρείται σταθμός στο χώρο της Εκπαίδευσης, γιατί δεν αρκείται στην απλή παρουσίαση πλάνων εργασίας, αλλά τολμάει και τοποθετεί το παιδί, ως Υποκείμενο πια, στο επίκεντρο της μάθησης και της διαδικασίας της γνώσης. Η συλλογή συνολικά, κλονίζει αποκρυσταλλωμένες και κοινά αποδεκτές υποθέσεις ερμηνείας, εισάγοντας εναλλακτικούς τρόπους κατανόησης των νοημάτων και των επιδράσεων της τέχνης, στη ζωή των παιδιών.

Ειδικότερα, κατορθώνει να αμβλύνει τη δυσκολία ουσιαστικού διαλόγου ανάμεσα σε δασκάλους και λόγιους του χώρου της εκπαίδευσης, σχετικά με τη φύση, την αξία και το σκοπό της καλλιτεχνικής εμπειρίας, μέσα στη ζωή των παιδιών.

Ενώνοντας τη φωνή δεκαεπτά συγγραφέων, το βιβλίο δομείται πάνω σε επιστημονικό λόγο με προφίλ ακαδημαϊκό. Οι μελέτες των συγγραφέων καταπιάνονται τόσο με το ρόλο της τέχνης στη ζωή των παιδιών, όσο και με την αντιμετώπιση καίριων ζητημάτων ανάπτυξης του πλαισίου και του προγράμματος σπουδών, μέσα από τις δυνατότητες άντλησης πληροφορίας, από τη διδασκαλία των παιδιών, σε επίσημο ή ανεπίσημο περιβάλλον. Κατορθώνει, έτσι να συνδέσει την πράξη, δηλ. το δάσκαλο της τάξης και τη διαδικασία μάθησης, με τη θεωρία, δηλ. την έρευνα και τη συγγραφή.

Ερμηνεύοντας τα συμπεράσματα μας, μπορούμε να πούμε ότι το θέμα του βιβλίου πραγματεύεται:

«Τη διαμορφωτική δύναμη της τέχνης, πάνω στην ανάπτυξη των παιδιών, κατά τη διάρκεια της προσχολικής και σχολικής ηλικίας, εστιασμένη μέσα από τους κοινωνικούς, πολιτισμικούς και θεσμικούς μηχανισμούς εισαγωγής της, στην εκπαίδευση».

1. Εξώφυλλο

Ο βασικός τίτλος, με έντονα γράμματα, «Οι Τέχνες στη Ζωή των Παιδιών» είναι αρκετά κατανοητός όσο και γενικός, γι αυτό ακολουθείται και προσδιορίζεται από τρεις λέξεις «Πλαίσιο, Πολιτισμός, και Πρόγραμμα Σπουδών».

Ο δεύτερος αναλυτικός τίτλος: *Context, Culture και Curriculum* μας δείχνει, από τη μία πλευρά, το **χώρο** δράσης των παιδιών, ο οποίος απλώνεται μέσα σε κοινωνικά, θεσμικά και πολιτισμικά πλαίσια και από την άλλη, το **χρόνο** δράσης και εξέλιξης τους, ο οποίος είναι η παιδική μαθητική ηλικία. Οι τρεις λέξεις δεν οριοθετούν μόνο το γενικό πλαίσιο εκπαίδευσης και μάθησης του παιδιού, αλλά επαναπροσδιορίζονται μέσα από τη σημασία που έχει η διδασκαλία **«των τεχνών στη ζωή των παιδιών»**. Το κατά πόσο όμως αυτή η επαφή είναι σημαντική και καθοριστική στη διαμόρφωση της γνώσης, θα μας το αναδείξει η συνολική ανάλυση του βιβλίου, που θα ακολουθήσει.

Η φωτογραφία του εξώφυλλου είναι ρεαλιστική, παρουσιάζοντας δύο μικρούς μαθητές να ζωγραφίζουν. Αφήνει την αίσθηση της χαλαρότητας και της αυθόρμητης συμμετοχής τους,

καθώς δε φανερώνει δραστηριότητα οργανωμένη μέσα σε σχολική τάξη. Ουσιαστικά εστιάζει σε μία από τις πολλές έννοιες, τις οποίες περιλαμβάνει ο όρος «context», αφού τοποθετεί τα παιδιά σε περιβάλλον εξωσχολικό.

Έτσι, μέχρι αυτό το σημείο, ο τίτλος και το εξώφυλλο, παρουσιάζουν μία ενότητα, την οποία χαρακτηρίζουν, τόσο η θεωρία, όσο και η εφαρμογή της αντίστοιχα.

2. Οπισθόφυλλο

Στο κείμενο του οπισθόφυλλου, οι συντάκτες παρουσιάζουν την κοινωνική και επιστημονική σπουδαιότητα του βιβλίου, ενώ στο τέλος δίνουν ξεκάθαρα τον ανθρωπολογικό χαρακτήρα του, επισημαίνοντας τη συμβολή των τεχνών μέσα σε μια πολιτισμικά προσανατολισμένη μάθηση εντός και εκτός σχολικού πλαισίου.

Την επιστημονική και κοινωνική αξία του, επιβεβαιώνει και ο παρένθετος λόγος τριών επώνυμων προσωπικοτήτων, οι οποίοι προέρχονται από τον ευρύτερο χώρο της εκπαίδευσης, δύο πανεπιστημιακών (Gary McPherson – The University of New South Wales και Joan Russell – McGill University) και μίας εκπροσώπου του Εθνικού Συμβουλίου Σχεδιασμού Προγραμμάτων Σπουδών και Αξιολόγησης (Regina Murphy – Ireland). Έτσι εμπλέκει Πανεπιστημιακούς και Κρατικούς φορείς στην αξιολόγηση του βιβλίου, πατώντας γερά και στους δύο χώρους. Επίσης, μέσα από την κριτική τους φανερώνεται και η ανθρωπολογική ιδεολογία του βιβλίου καθώς δίνεται έμφαση στις λέξεις «*art experiences to the socio-cultural*» και «*we consider where and how and when real learning takes place*».

Η τελευταία παράγραφος ουσιαστικά μας αποκαλύπτει και την κεντρική ιδέα πάνω στην οποία δομείται όλο το βιβλίο και είναι η αναζωογόνηση του διαλόγου σχετικά με το ρόλο και τη σημασία των τεχνών στην εκπαίδευση των παιδιών.

3. Περιεχόμενα

Γενικές παρατηρήσεις περιεχομένων:

Το βιβλίο περιέχει 15 κεφάλαια, τα οποία ομαδοποιούνται σε 3 μεγάλες ενότητες με τίτλους αντίστοιχα:

1. «*Context Interlude*»,
2. «*Development Interlude*» και
3. «*Curriculum Interlude*» (Περιεχόμενο - Ανάπτυξη - Πρόγραμμα Σπουδών).

Τα «*Interlude*» λειτουργούν, τόσο ως τίτλος ενότητας «*Context Interlude*», «*Development Interlude*» και «*Curriculum Interlude*», όσο και ως μικρή εισαγωγή των τριών θεματικών ενοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο το κάθε *Interlude* πετυχαίνει να διατηρεί την εσωτερική δομή και τη συνοχή της ενότητάς του, συνοψίζοντας παράλληλα και τα σημαντικά ζητήματα που παρουσιάζουν τα 5 κεφάλαια που το αποτελούν.

Θα λέγαμε ότι λειτουργεί ως νοηματική γέφυρα, η οποία ανακεφαλαιώνει τη μέχρι τότε πορεία της συγγραφής, και πετυχαίνει ταυτόχρονα την ομαλή μετάβαση από τη μια θεματική ενότητα στην άλλη.

Οι όροι **prelude** και **interlude** είναι δανεισμένοι από τη μουσική ορολογία και δίνουν ένα μικρό στίγμα της θεματικής του βιβλίου, το οποίο καταπιάνεται με τις τέχνες.

Μια γενική παρατήρηση είναι ότι τα περιεχόμενα δομούνται πάνω στις έννοιες: *arts, school, children, music, culture, education, curriculum, context και development*, καθιστώντας φανερό την πρόθεση σύνδεσης της πρακτικής φύσης της μάθησης με την επιστημονική. Επίσης, επιβεβαιώνουν και τη σχέση τους με τον τίτλο του βιβλίου.

Το επιστημονικό κύρος του βιβλίου οφείλεται εν μέρει και στη σοφή απόφαση των εκδοτών να συμπεριλάβουν μαζί, πολλές διαφορετικές «*λόγιες*» απόψεις. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό από την ποικιλία των τίτλων, οι οποίοι αναφέρονται χωρίς διάκριση, σε όλες τις τέχνες, συμπεριλαμβανομένου και των νέων τεχνολογιών. Στο σύνολό τους τα άρθρα αυτά κατορθώνουν να εμβαθύνουν το θέμα του βιβλίου, παρουσιάζοντας ένα σύνολο μεγαλύτερο από τα επιμέρους στοιχεία που το απαρτίζουν. Αυτό το καθιστά σημαντικό, τόσο σε ειδικούς, όσο και σε εκείνους που θέλουν απλά να είναι ενημερωμένοι πάνω σε θέματα σχετικά με τη διδασκαλία των τεχνών στην εκπαίδευση.

4. Παρακείμενα

Ο πρόλογος «**Foreword**» από την **Laura Chapman**, καθώς και ο επίλογος «**Afterwords**» του **William Ayers**, λειτουργούν επικουρικά στη συνολική δομή του βιβλίου, διατηρώντας μια λογική σειρά στην παρουσίαση των περιεχομένων.

Ο πρόλογος είναι σημαντικός, γιατί αποκαλύπτει σε επίπεδο μορφής, τη μεθοδολογία συγγραφής του βιβλίου, επισημαίνοντας ότι όλες οι έρευνες, στις οποίες αναφέρονται οι μελέτες, είναι αποτέλεσμα επιτόπιας έρευνας. Στόχος του είναι η αναζήτηση μιας ευρύτερης κατανόησης της μάθησης μέσα από τις τέχνες και όχι η απόδειξη απρόσωπων θεωριών και συμπερασμάτων.

Αυτή τη φιλοσοφία την επιβεβαιώνει και ο επίλογος του βιβλίου καθώς αποφεύγει την παράθεση συμπερασμάτων. Το κείμενο του **William Ayers**, φανερώνει ένα ύφος περισσότερο εμπυχωτικό παρά συμβουλευτικό. Γράφει σε α' πληθυντικό, χωρίς να διαχωρίζει τον εαυτό του από τους αναγνώστες δασκάλους. Αποφεύγοντας αυθεντίες και θετικιστικά συμπεράσματα πετυχαίνει αμεσότητα, ειλικρίνεια και συγκίνηση.

Ο **William Ayers**, ολοκληρώνει το βιβλίο, με τα λόγια της **Doris Lessing** «*That is real happiness, a child's happiness: being enable to do and to make, above all to know you are valuable and valued*», και κλείνει με την ευχή «*That's what we want for every child*» φορτίζοντας συναισθηματικά τον αναγνώστη.

Με αυτό τον τρόπο κατορθώνει να δώσει έντονη εκφραστική χροιά σε μία καθαρά επιστημονική δουλειά, η οποία όμως μιλάει για παιδιά, έκφραση και τέχνη.

Το «**List of Contributors**» περιέχει τα βιογραφικά σημειώματα της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου, σκιαγραφώντας και με αυτό τον τρόπο το επιστημονικό προφίλ και την αξιοπιστία των άρθρων του βιβλίου.

Το «**Name Index**» περιέχει όλα τα ονόματα που έχουν αναφερθεί κατά τη συγγραφή των κειμένων και τη βιβλιογραφία. Παρατηρώντας τις αναφορές των σελίδων, δίπλα σε κάθε όνομα, γίνεται έντονα αντιληπτός ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του βιβλίου, καθώς υπερτερούν αναφορές σε ονόματα όπως του **Gardner**, του **Piaget** και του **Vygotsky**.

Επίσης τόσο το «**List of Contributors**» όσο και το «**Name Index**» φανερώνουν τη διεπιστημονική προσέγγιση του θέματος, καθώς συγγραφείς και ονόματα της βιβλιογραφίας προέρχονται από πολλά διαφορετικά επιστημονικά πεδία, τα οποία επικοινωνούν με την εκπαίδευση. Στο σημείο αυτό, ξεκαθαρίζει η ανθρωπολογική ιδεολογία του βιβλίου, αφού στην ομάδα των συγγραφέων συναντάμε σημαντικά ονόματα του χώρου, όπως αυτά της L. Bresler και του B. Nettl.

Το «**Prelude**» γραμμένο από τις εκδότριες του βιβλίου **Christine Thompson** και **Liora Bresler** παρουσιάζει σύντομα και περιεκτικά, τη φιλοσοφία, το σκοπό και τη δομή του βιβλίου, βοηθώντας τον αναγνώστη να προσανατολιστεί και να παρακολουθήσει καλύτερα το κεντρικό νόημα αυτής της συλλογικής έκδοσης.

5. Επιμέλεια κειμένων

Στο σύνολο του βιβλίου γίνεται αισθητή η απουσία υποσημειώσεων. Η φειδωλή τους χρήση φανεώνει έναν έμπειρο χειρισμό στην τεχνική της τεκμηρίωσης των πηγών αλλά και την αυτοτέλεια, την αυτοπεποίθηση και την επιστημονική σιγουριά της γραφής των συγγραφέων. Κάθε κεφάλαιο στο βαθμό της αυτονομίας του μέσα στο σύνολο του βιβλίου, τελειώνει με την παράθεση πλούσιας βιβλιογραφικής αναφοράς σχετικής κάθε φορά με το θέμα που διαπραγματεύεται.

Γενικότερα, στην πλειοψηφία της η βιβλιογραφία είναι χρονολογικά επίκαιρη προς τη συγγραφή του βιβλίου. Πράγμα που επιβεβαιώνει και την επιστημονική αξιοπιστία των συμπερασμάτων των άρθρων της συλλογής αυτής.

Επίσης, παρατηρείται σε αρκετά κεφάλαια η χρήση *παρένθετου λόγου* από τους συγγραφείς. Ο *παρένθετος λόγος* λειτουργεί ως δομική διάκριση μεταξύ δυο διαφορετικών λογικών, ως διακριτή φωνή, η οποία συναπαρτίζει και αναδιαμορφώνει τη ροή, την πραγματικότητα (**textuality**) του κειμένου. Ο συγγραφέας δεν κρατάει το νόημα, για να το δώσει έτοιμο στους αναγνώστες, αλλά αντίθετα το παραθέτει αυτούσιο, όχι από έλλειψη εμπειρίας αλλά ως ρητορική πρακτική της γραφής, η οποία λειτουργεί ως αντίβαρο λογικής επιχειρηματολογίας. Θέλει να πετύχει την εξισορρόπηση σε επίπεδο εκφοράς λόγου. Αυτή η διαδικασία πρακτικά κρύβει μια *de facto* διαλογικότητα. Έτσι, δίνει τη λογική του «άλλου» μέσα στη ροή του λόγου, κρατώντας ζωντανό το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Το ύφος γραφής είναι άμεσο και έντονα αναστοχαστικό. Οι συγγραφείς διατυπώνουν αμφιβολίες, αντιφάσεις, σκέψεις και προβληματισμούς σχετικά με τη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης στην εκπαίδευση. Ο άμεσος λόγος διατηρεί έντονο το ενδιαφέρον του

αναγνώστη, ενώ την ίδια στιγμή η πλούσια βιβλιογραφική αναφορά το καθιστά ένα σοβαρό επιστημονικό κείμενο.

Μέσα από το σύνολο του βιβλίου **απουσιάζει το οπτικό** ερέθισμα. Ελάχιστες εικόνες και μερικές φωτογραφίες, επιλεκτικά σε κάποια κεφάλαια, σπάνε το αυστηρά επιστημονικό προφίλ του βιβλίου.

6. Interludes

Το περιεχόμενο του βιβλίου βρίσκεται ομαδοποιημένο ανά 5 κεφάλαια μέσα στις τρεις μεγάλες ενότητες του.

Στο **«I. Context Interlude»** περιπλέκει και επεκτείνει την έννοια του εκπαιδευτικού πλαισίου, παρουσιάζοντας το πώς αυτό μπορεί να ερμηνευθεί πολυδιάστατα καθώς και τις επιδράσεις του στη διαδικασία της μάθησης. Γίνεται μια προσπάθεια κατανόησης των τρόπων με τους οποίους τα κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια επηρεάζουν τη φύση της μάθησης.

Στο **«II. Development Interlude»** αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίον σκεφτόμαστε και κατανοούμε την καλλιτεχνική ανάπτυξη μέσα από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Όμως αυτό που προβάλλει περισσότερο είναι το πώς η διάδραση με τους καλλιτεχνικούς τομείς μπορεί να γίνει σημαντική στη δόμηση της προσωπικότητας των παιδιών και του κόσμου τους.

Στην τελευταία ενότητα **«III. Curriculum Interlude»** αν και εστιάζει στην πρώιμη σχολική ηλικία, η συλλογή αυτή χτίζει μία υπόθεση επανατοποθέτησης των τεχνών, μέσα στο πεδίο της εκπαίδευσης συνολικά. Μέσα από κοινωνικο-πολιτισμικές προσεγγίσεις αντιπαραβάλλει το μοντέρνο Δυτικό εκπαιδευτικό μοντέλο που κυριαρχεί και επηρεάζει την καλλιτεχνική εκπαίδευση της Β. Αμερικής, με την πραγματική φύση της μάθησης των παιδιών. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η γνώση των παιδιών απορρέει βιωματικά, μέσα από την καθημερινή τους αλληλεπίδραση με τις συγκεκριμένες καλλιτεχνικές και πολιτισμικές συνθήκες του οικείου περιβάλλοντός τους.

7. Συνοπτική παρουσίαση κειμένων

Τα άρθρα με κοινό βασικό θέμα π.χ. τη μουσική, δε τα βρίσκουμε συγκεντρωμένα σε ένα κεφάλαιο αλλά περιπλέκονται μέσα στις θεματικές ενότητες προσδίδοντας μια επιπλέον συνοχή στο περιεχόμενο του βιβλίου. Έτσι και μακροδομικά οι τρεις ενότητες έχουν μια εσωτερική σύνδεση, συνοχή και αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Με βάση αυτή την παρατήρηση θα μπορούσε να γίνει μια ομαδοποίηση σύμφωνα με το περιεχόμενό τους (Lackey L. 2004).

Έτσι το κεφ. 6 του Daniel Walsh και το κεφ. 7 των Kieran Egan και Michael Ling που συναντάμε στην ενότητα "Development" διαπραγματεύονται γενικά θέματα σχετικά με την καλλιτεχνική ανάπτυξη των παιδιών.

Συγκεκριμένα το κείμενο των Egan and Ling **«We begin as poets: Conceptual tools and arts in early childhood»** ισχυρίζεται ότι έχουμε παρερμηνεύσει τι είναι βασικό στην εκπαίδευση των παιδιών και ως αποτέλεσμα έχουμε θεμελιώσει λανθασμένα στην ολότητά τους τα προγράμματα σπουδών. Η κύρια παρερμηνεία έχει σχέση με τη υπόθεση ότι η εκπαίδευση

πρέπει να είναι πρακτική και να οδηγεί τα παιδιά σε δεξιότητες χρήσιμες στην επαγγελματική τους εξέλιξη ως ενήλικες. Από τα πρώτα μαθητικά χρόνια τα παιδιά κατανοούν ότι η προετοιμασία τους για τον εργασιακό χώρο είναι η πρωταρχική σημασία της εκπαίδευσής τους. Θεωρούν αρνητικό ότι το σχολικό περιβάλλον αντανakλά τις ενήλικες ικανότητες και έμμεσα την ίδια την κοινωνική και οικονομική οργάνωση του κόσμου, δομημένη έτσι ώστε να συντηρεί την ιεραρχία και τη δύναμη, ενώ αγνοεί εκείνο στο οποίο τα νέα παιδιά διαπρέπουν και είναι βιολογικά προγραμματισμένα: δηλ. την ικανότητα να κατανοούν τη μεταφορά και να καταλαβαίνουν ότι οι λέξεις, οι εικόνες, οι ήχοι και οι χειρονομίες είναι όλα σύμβολα που αντιπροσωπεύουν το νόημα, εκφράζοντας πάντα κάτι. Αυτή η εκπληκτικά πολύπλοκη ικανότητα τους, πρέπει να είναι η καρδιά της εκπαίδευσής. Για τους συγγραφείς, οι υποθέσεις σχετικά με το ότι οι τέχνες είναι κατά κάποιο τρόπο μη πρακτικές ή πρόχειρες, είναι άκαιρες και παλαιομοδίκες.

Το κεφάλαιο του **Daniel Walsh** «*Constructing an artistic self: A cultural perspective*», ενισχύει το προηγούμενο κεφάλαιο, λέγοντας ότι η μάθηση δεν μπορεί να λάβει χώρα γενικά, αλλά πρέπει συνέχεια να γίνεται μέσα σε ένα περιβάλλον φτιαγμένο από ανθρώπους. Δίνει έμφαση σε αυτό, το οποίο όλοι υπολογίζουμε ως ανάπτυξη και η οποία είναι βασισμένη στο ιδιαίτερο κοινωνικό και ιστορικό γίνεσθαι μέσα στο οποίο ζούμε. Δηλ. το αν κάποιος αριστεύσει εξαρτάται και από το κοινωνικό και το ιστορικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής απαιτεί την πολύπλευρη ανάπτυξη του εαυτού μας. Η καλλιτεχνική φύση των παιδιών μπορεί να αναπτυχθεί τουλάχιστον μέσα από την ενασχόλησή τους με μία μορφή τέχνης. Ο συγγραφέας συμπεραίνει ότι η καλύτερη προσέγγιση της εκπαίδευσής και της μάθησης είναι να επιτρέψουμε στο κάθε παιδί να αναπτύξει βαθιές δεξιότητες μέσα σε έναν καλλιτεχνικό τομέα.

Το κεφ. 1 της **Karen Hamblen** και το κεφ. 3 του **Brent Wilson**, τα οποία βρίσκονται στην ενότητα **Context**, καθώς και το κεφ. 9 της **Christine Marmé Thompson** στην ενότητα **Development** και το κεφ.12 της **Liora Bresler** στην ενότητα **Curriculum** εξετάζουν το εκπαιδευτικό πλαίσιο των εικαστικών τεχνών (visual arts).

Ο **Brent Wilson** στο άρθρο του «*Becoming Japanese: Magna, children's drawings and the construction of national character*», ισχυρίζεται ότι μέσα από τα γιαπωνέζικα κόμικς, τα παιδιά αναπτύσσουν την εθνική τους ταυτότητα, δηλ. γίνονται Γιαπωνέζοι. Αυτός υποστηρίζει ότι ενώ οι διεισδυτικές εικόνες των κόμικς στέλνουν κωδικοποιημένα μηνύματα στα παιδιά, την ίδια στιγμή στα χέρια και τη φαντασία των παιδιών νοηματοδοτούνται εκ νέου.

Η **Christine Marmé Thompson** στο «*Drawing together: peer influence in pre-school-kindergarten art classes*», περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά δουλεύοντας ομαδικά μαθαίνουν να ζωγραφίζουν. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι η virtual art δεν είναι μοναχική τέχνη και επανατοποθετεί την άποψη ότι τα παιδιά μέσα από τη συνεργασία ξεφεύγουν από τη θέση του μαθητή και γίνονται δάσκαλοι.

Τα κείμενα της **Liora Bresler** και της **Karen Hamblen** εξετάζουν τη φύση της «σχολικής τέχνης» και ερμηνεύουν τα σχολεία ως «πλαίσια», μέσα στα οποία αναπτύσσεται η αισθητική αγωγή

Το κείμενο της Liora Bresler, *«School art as a hybrid genre: Institutional context for art curriculum»*, καταπιάνεται με το θεσμικό πλαίσιο, τοποθετώντας τη visual art στο πρόγραμμα σπουδών. Η σχολική τέχνη, από τη μια πλευρά, είναι ένα υβρίδιο το οποίο δανείζεται στοιχεία από πολλές καλλιτεχνικές παραδόσεις, ενώ από την άλλη μεριά οριοθετείται και σχηματίζεται μέσα από ιδιαίτερες δομές και σκοπούς κατά τη διάρκεια της σχολικής εκπαίδευσης. Η Bresler υποστηρίζει ότι ενώ η τέχνη είναι περιφερική ως σχολικό μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών της Αμερικής, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ανάγεται σε βασικό εργαλείο, το οποίο παρουσιάζει ένα είδος «οπτικής» κουλτούρας που περιέχει μηνύματα εκπαίδευσης.

Η Karen Hamblen στο άρθρο *«Children's contextual art knowledge : Local art and school art context comparisons»* εστιάζει στην ιδέα της «μεταφοράς της γνώσης». Θέτει ζητήματα σχετικά με το κατά πόσο μπορεί η σχολική γνώση να υπηρετήσει, να νομιμοποιήσει ή να αγνοήσει μια άλλη μορφή καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, η οποία προέρχεται από εξωσχολικό περιβάλλον, καθώς επίσης και στο κατά πόσο αυτές αλληλεπιδρούν. Ενώ δεν αρνείται ότι ο κύριος στόχος των εμπειριών της σχολικής τέχνης είναι να προετοιμάζει τους ανθρώπους να συμμετάσχουν σε εξωσχολικά περιβάλλοντα, υποστηρίζει ότι είναι προβληματικό εάν αυτό που μαθαίνεται στο σχολείο πρέπει να «ξεμαθαίνεται» για να συμμετάσχουν σε άλλα περιβάλλοντα και το αντίστροφο.

Και το κεφ. 14 στην ενότητα Curriculum της Donna Grace και του Joseph Tobin *«Pleasure, creativity and the carnivalesque in children's video production»*, υπογραμμίζει τη φύση του σχολικού περιβάλλοντος, παρόλο που δεν περιορίζεται στην visual art. Οι συγγραφείς περιγράφουν μια μελέτη σχετικά με τις βιντεοσκοπήσεις των παιδιών. Παρατηρούν ότι τα σχέδια εργασίας (projects) των παιδιών, ενώ βασίζονται στις δικές τους γνήσιες ιστορίες, αναπόφευκτα φέρνουν στην επιφάνεια προκαθορισμένους σχολικούς κανόνες και θέματα σχετικά με την εξουσία του δασκάλου στην τάξη.

Ενώ το κεφ. 13, της ίδιας ενότητας Curriculum, του Daniel Thompson στο άρθρο *«Early childhood literacy education, wakefulness and the arts»* διαπραγματεύεται τις ομοιότητες ανάμεσα στη γλωσσική εκπαίδευση και στην εκπαίδευση των τεχνών καθώς και τον τρόπο που οι δύο μπορεί να παρουσιαστούν ως το όχημα για μόρφωση για μάθηση.

Το κεφ. 2 του Bruno Netti, το κεφ. 4 της Patricia Shehan Campbell, και το κεφ. 5 της Minette Mans, τα οποία συναντάμε στην ενότητα Context, καθώς και το κεφ. 8 του Graham Welch, στην ενότητα Development προσανατολίζονται σχετικά με το περιεχόμενο της μουσικής εκπαίδευσης.

Το άρθρο του Netti *«What's to be learned? Comments on teaching music in the world and teaching world music at home»*, υποστηρίζει ότι η πολιτισμική εδραίωση μιας μουσικής κουλτούρας πρέπει να εμπεριέχει, τόσο το περιεχόμενο, όσο και τις παιδαγωγικές παραδόσεις της, για να θεωρείται ολοκληρωμένη και λειτουργική.

Κατά τον Netti η παιδαγωγική πρακτική είναι ένα χρήσιμο εναρκτήριο σημείο εξέτασης της κουλτούρας, την οποία θέλουμε να εισάγουμε. Όταν ο δάσκαλος κατηγοριοποιεί αυτό που πρέπει να διδάξει, πρέπει την ίδια στιγμή να αναγνωρίζει τις πολιτισμικές υποθέσεις σχετικά με το «τι είναι σημαντικό» να διδάξει και να μάθει στα παιδιά. Χρησιμοποιώντας Δυτική Παιδαγωγική πρακτική για να εισάγουμε έξω Δυτικές μουσικές παραδόσεις, κινδυνεύουμε να τις

ομογενοποιήσουμε και να παραλείψουμε σημαντικές πληροφορίες γύρω από τα ιδιαίτερα πολιτισμικά και μουσικά χαρακτηριστικά των άλλων λαών.

Το κείμενο της Campbell «*The musical cultures of children*», επισημαίνει τα πολλαπλά πεδία, μέσα στα οποία τα παιδιά μαθαίνουν μουσική, ενώ αναπτύσσονται πχ. την οικογένεια, τα media, το σχολείο, τα γκρουπ μελέτης κτλ. Η Campbell θεωρεί σημαντική την αναγνώριση της πολλαπλής μουσικής πραγματικότητας των παιδιών.

Ο Welch στο «*Early childhood musical development*», μελετά την πρώιμη μουσική ανάπτυξη και πραγματεύεται συνηθισμένες υποθέσεις σχετικά με την αναγκαιότητα του «μουσικού ταλέντου» για την απόκτηση και τη βελτίωση των μουσικών δεξιοτήτων. Αναγνωρίζει, όπως και η Campbell, ότι υπάρχουν πολλά μουσικά περιβάλλοντα, στα οποία τα παιδιά βιώνουν και ταυτόχρονα εκθέτονται στη μουσική μάθηση.

Το άρθρο της Minette Man, «*Playing the music: Comparing children's song and dance in Namibian education*», περιγράφει τους τρόπους μέσα από τους οποίους η πολιτισμική παράδοση των Namibian χρησιμοποιεί τη μουσική για την κοινωνικοποίηση των παιδιών σε σημαντικές ηθικές και πολιτισμικές αξίες. Η συγγραφέας επισημαίνει ότι τα παιδιά συλλαμβάνουν τη μουσική αναπόσπαστη από το παιχνίδι και την κίνηση.

Τα κεφ.10 της Shifra Schonmann και κεφ.11 της Susan Stinson μελετούν το θέατρο και το χορό στην προσχολική εκπαίδευση.

Η Schonmann στο «*Fictional worlds and the real world in early childhood drama education*» μελετά τους τρόπους, με τους οποίους τα παιδιά αναπτύσσουν την κατανόηση της αισθητικής απόστασης ως μέλη του κοινού για το θέατρο. Η Schonmann θέλει να δείξει το πώς έρχονται τα παιδιά στο σημείο να καταλάβουν τις διακρίσεις μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας κατά τη διάρκεια του θεατρικού έργου.

Η Stinson στο άρθρο «*What we teach is who we are: The stories of our lives*», περιγράφει την προσωπική της εμπειρία, η οποία την βοήθησε να διερευνήσει τι σημαίνει το να βοηθάς τα παιδιά να καταλάβουν τη διαφορά ανάμεσα στην απλή κίνηση και στη χορευτική, η οποία χαρακτηρίζεται από πλήρη δέσμευση και πρόθεση.

Για το τέλος, οι επιμελητές του βιβλίου άφησαν το άρθρο του Peter Webster «*Music technology and the young child*» ο οποίος μελετά κατά πόσο μπορούν να συνυπάρξουν οι νέες τεχνολογίες με τις μοντέρνες παιδαγωγικές αντιλήψεις σχετικά με τη διδασκαλία της μουσικής στην προσχολική ηλικία.

8. Αναστοχασμός

Κεντρικός άξονας πάνω στον οποίο δομείται το βιβλίο είναι η αναζήτηση της συμβολής των τεχνών ως διαδικασία μάθησης στην εκπαίδευση. Θεωρεί ότι η μάθηση των τεχνών είναι κάτι πιο πολύπλοκο από απλή απασχόληση, αισθητική καλλιέργεια, ή ατομική έκφραση. Πιστεύει ότι οι τέχνες, λειτουργούν στα παιδιά, ως ο βασικός φορέας πολιτισμικής μετάδοσης κωδίκων και αξιών. Διαπιστώνει, ότι αυτά μαθαίνουν να διαβάζουν, να γράφουν και να εκφράζουν

συναισθήματα, μέσα από τους συμβολισμούς των τεχνών, αποκτώντας παράλληλα συνείδηση και ταυτότητα του εαυτού τους και των άλλων.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η συμβολή της τέχνης στη ζωή του παιδιού έχει καθοριστική σημασία, γιατί το βοηθάει να κατανοεί έναν κόσμο ενηλίκων, μέσα στον οποίο λειτουργεί και αναπτύσσεται ως οντότητα με συνείδηση.

Σε αυτό το σημείο απαντάμε και το ερώτημα που θέσαμε στην ανάλυση του τίτλου σχετικά με το κατά πόσο αυτή η επαφή είναι σημαντική και καθοριστική στη διαμόρφωση της γνώσης.

Η ανάλυση του βιβλίου επιβεβαιώνει, επίσης και την αρχική υπόθεση ερμηνείας μας σχετικά με την ανθρωπολογική προσέγγιση, όσο και τη διεπιστημονική εξέταση του θέματος. Παραθέτουμε τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Στηρίζεται σε επιτόπια έρευνα των ίδιων των συγγραφέων.
2. Ακολουθεί την ποιοτική και ερμηνευτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων της.
3. Στοχεύει στην σφαιρική ανάδειξη και κατανόηση του θέματος και όχι στην απόδειξη κάποιας αρχικής υπόθεσης ερμηνείας.
4. Θέτει αναστοχαστικά προβληματισμούς και σκέψεις γιατί αναζητάει τη συμμετοχή του αναγνώστη, αποφεύγοντας έτσι τη χρήση του ως εγχειρίδιο – αυθεντία, το οποίο δίνει συμβουλές για «ιδανικές συνταγές» με «τέλεια αποτελέσματα».
5. Ψάχνει την καλύτερη εξήγηση της «στιγμής» και αποφεύγει συστηματικά τα θετικιστικά συμπεράσματα.
6. Διεγείρει συναισθηματικά τον αναγνώστη, καθώς δε κάνει απλή παράθεση ονομάτων και θεωριών αλλά αντίθετα, τα χρησιμοποιεί για να ενισχύσει τον έντονα αυτοαναφορικό λόγο του συγγραφέα, δίνοντας και το απαραίτητο επιστημονικό προφίλ της γραφής.
7. Έχει εσωτερική σύνδεση και συνοχή των περιεχομένων του με νοηματικές γέφυρες.
8. Εμβαθύνει πάνω στο θέμα πολύπλευρα και σφαιρικά, αφού η κάθε μελέτη συμπληρώνει την προηγούμενη, δίνοντας μια νέα οπτική και ερμηνεία, χωρίς να γενικεύει.
9. Παρουσιάζει όλες τις τέχνες, χωρίς να ξεχνά τις νέες τεχνολογίες, οι οποίες έχουν εισχωρήσει δυναμικά τα τελευταία χρόνια στην εκπαίδευση.
10. Ξεφεύγει από τον κλασικό μουσικολογικό προσανατολισμό των Παιδαγωγικών αποφεύγοντας θετικιστικά σχέδια μουσικής διδασκαλίας.
11. Κάνει λόγο για informal μάθηση και σκιαγραφεί το κοινωνικό - πολιτισμικό της πλαίσιο.
12. Τέλος, διευρύνει τον όρο τέχνη (art), και με το performing art. Έτσι, δίπλα στη λογοτεχνία, την ποίηση και τη ζωγραφική τοποθετεί το χορό, το θέατρο, τη μουσική, ισότιμα.

Επίλογος

Κλείνοντας την παρουσίαση του βιβλίου θα ήθελα να καταθέσω την προσωπική μου άποψη για τη σημαντικότητα του, καθώς με έβαλε σε ένα νέο δημιουργικό και κριτικό τρόπο

σκέψης, φανερώνοντάς μου πράγματα που μέχρι χθες δεν παρατηρούσα ή που θεωρούσα αυτονόητα. Το αποτέλεσμα είναι εντυπωσιακό, καθώς μου δημιούργησε μια νέα οπτική, η οποία είναι ικανή να παρατηρεί, να συνθέτει και να αναλύει σε βάθος, κατακτώντας σταδιακά νέα παιδαγωγικά εργαλεία, τα οποία απορρέουν, τόσο μέσα από εμπειρία, όσο και μέσα από επιστημονική παρατήρηση και γνώση.

Το συστήνω ανεπιφύλακτα σε όλους τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θέλουν να απαντήσουν σε ερωτήματα ή να δημιουργήσουν καινούρια, αφού μέσα από τον αναστοχασμό και τη συνεχή αναζήτηση, η παιδαγωγική θεωρία και πράξη βρίσκουν νέους τρόπους ερμηνείας και έκφρασης.

ΕΛΕΝΑ ΑΝΔΡΕΟΥ

ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΟΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΠΕ.16.01

Η Έλενα Ανδρέου είναι μουσικολόγος και εργάζεται ως εκπαιδευτικός μουσικής αγωγής ΠΕ16.01 στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι αριστούχος του τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με μεταπτυχιακές σπουδές στη «Μουσική Κουλτούρα και Επικοινωνία: Ανθρωπολογικές και Επικοινωνιακές Προσεγγίσεις» των τμημάτων Μουσικών Σπουδών και Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του ίδιου Πανεπιστημίου. Επίσης, είναι πτυχιούχος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών: «Μοντέλα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εκπαιδευτικών Μονάδων» με κατεύθυνση «Διαχείριση και Αξιολόγηση Εκπαιδευτικών Μονάδων», του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Είναι κάτοχος διπλώματος πιάνου και πτυχίων ανώτερων θεωρητικών της μουσικής. Επιμορφώθηκε σε παιδαγωγικά προγράμματα και καινοτόμες δράσεις του Υ.Π.Ε.Π.Θ., τα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα Carl Orff – Dalcroze, το πρόγραμμα «Μελίνα: Εκπαίδευση - Πολιτισμός» και σε θέματα Ένταξης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες στη γενική εκπαίδευση από το τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παράλληλα, επιμορφώθηκε στη διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση της μουσικής διδασκαλίας, καθώς και τη σύνδεσή της με τη χρήση Νέων Τεχνολογιών από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Αθηνών. Έχει λάβει μέρος στην υλοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων (Σωκράτης / Comenius). Είναι μέλος της συντακτικής ομάδας του περιοδικού Μουσική σε Πρώτη Βαθμίδα της Ε.Ε.Μ.Α.Π.Ε (Ένωσης Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης).